

Knygos

FILOSOFAS IR TIKROVĖS ILGESYS

2005 m. rugsėjo 22 d. Vilniaus universiteto Teatro salėje Filosofijos fakultetas organizavo vieno garsiausių Lietuvos filosofų – profesoriaus Arvydo Šliogerio knygos *Niekis ir Esmas* sutiktuves. Dviejų tomų veikalą išleido sostinės leidykla „Apostrofa“.

Profesorius A. Šliogeris yra išleidęs ne vieną knygą, po kurios pasirodymo kultūros visuomenėje kildavo diskusijų. *Žmogaus pasaulis ir egzistencinis mąstymas* buvo vienas iš pirmųjų jo darbų. Jo pagrindu filosofas apgynė habilituoto daktaro disertaciją. Vėliau sekė kiti filosofijos leidiniai – *Daiktas ir menas*, *Būtis ir pasaulis*, *Transcendencijos tyla*, *Niekio vardai*, *Alfa ir omega*, *Kas yra filosofija?* Po gana ilgalaikės tylos dabar išleistas didelis dviejų tomų rinkinys *Niekis ir Esmas* liudija optimistinį, šviesų autoriaus nusiteikimą.

Pasak Ohajo universiteto (JAV) profesoriaus Algio Mickūno, naujajame veikle A. Šliogeris atskleidžia nesėkmingas Vakarų Europos pastangas įveikti nuolatines Niekio (*Nihil*) apraiškas. A. Mickūnas pažymi, kad šis Lietuvos filosofas eina toliau negu tokie žymūs mąstytojai kaip Martinus Heideggeris ir šiuolaikiniai dekonstruktyvistai. A. Mickūno teigimu, A. Šliogeris rodo, kaip rasti pozityvų pagrindą, kurio niekaip negalėjo išvelgti ankstesnieji filosofai. Tad galėtume sakyti, kad naujasis A. Šliogerio veikalas ne tik tęsia ir gilina jo mintis, išdėstytas knygoje *Alfa ir omega*, bet ir siekia filosofinio mąstymo aukštumų.

Pirmąjį veikalą *Niekis ir Esmas* tomą „Pakeliui į Niekį“ sudaro penki skyriai: „Naikinimo limbai“, „Niekio pašvaistės“, „Esmo pilnatis“, „Niekio inkarnacija“ ir „Niekio Sūnaus sindromai“. Antrajame tome „Pakeliui į Esmą“ publikuojami keturi skyriai: „Mitotopija“, „Sangražda“, „Esmo žaibas“ ir „Melancholijos archipelagai“.

Būtų galima drąsiai teigti, kad *Niekio ir Esmo* sutiktuvių vakare pažymėtas neabejotinai reikšmingiausias mūsų šalies 2005 metų filosofinio gyvenimo įvykis. Kodėl? Pasak renginio vedėjo Z. Norkaus, galime džiaugtis ir didžiuliais, kad „Lietuvoje turime paties stambiausio, kokio tik įmanoma, kalibro filosofijos kūrėją – A. Šliogerį“. Pastaruoju metu savo būvį dažnai lyginame su savo šiaurės kaimynais estais. Z. Norkus pabrėžė esąs visiškai tikras, kad estai tokio filosofo kaip A. Šliogeris neturi. Tai be galo optimistinė ir džiuginanti gaida. Vadinas, mes vis dar turime *nacionalinę lietuvišką* filosofiją. A. Šliogerį būtų galima pavadinti *tautinės* filosofijos kūrėju. Z. Norkus sakė: „Kai nebelieka savos, nacionalinės filosofijos kūrėjų, filosofijos tyrinėtojams belieka gilintis į kitų tautų filosofų-kūrėjų mintis. Taip Lietuvoje kol kas dar nėra, ir tai rodo mūsų šalies kultūros jėgą ir gyvybingumą“. Tad tenka konstatuoti išties džiuginantį faktą: *Niekis ir Esmas* dar kartą patvirtina, kad mūsų šalies filosofijos tyrinėtojams netenka apsiriboti vien importuojamos filosofijos idėjomis – mes turime ir savąją, t. y. filosofinę

lituanistiką. Tai A. Šliogerio fenomeno reikšmė. Z. Norkus net „pranašavo“, kad ateis diena, kai A. Šliogeris Lietuvos filosofijoje bus toks pat korifėjus kaip Mikalojus Konstantinas Čiurlionis Lietuvos dailėje. Galbūt ateis diena, kai lietuviškosios kultūros nebus galima įsivaizduoti ir be kone paskutinio Lietuvos filosofijos kūrėjo A. Šliogerio?..

Visi vakaro oratoriai tartum sutartinai išreiškė mintį (ir viltį), kad A. Šliogerio filosofinė kūryba Lietuvos kultūriniame gyvenime paliks neišdildomų pėdsakų. Tikimasi, anot knygos autoriaus kolegų filosofų, kad apie A. Šliogerio filosofiją ateityje bus rašomos ir ginamos disertacijos, skelbiamos monografijos. Juo labiau kad tai, mūsų manymu, visai realiai galima išsipildyti „pranašystė“ – šio filosofo produktyvumas tiesiog titaniškas, o kūryba originali ir dinamiška, – kiekvienas veikalas, pasirodantis kas dveji treji metai, pateikia daugybę naujų, anksčiau dar neišsakytų idėjų.

Z. Norkus pabrėžė: yra gyva garantija, kad A. Šliogerio filosofinis mąstymas Lietuvoje turi ateitį – tai nėra vien originalios filosofinės kūrybos blyksnis ar trumpalaikis epizodas Lietuvos filosofijos istorijoje. Jau formuojasi kažkas panašaus į A. Šliogerio filosofijos mokyklą. Na, o šiame pristatyme dalyvavo ir kalbėjo ne vienas *Niekio ir Esmo* autoriaus mokinys.

Vilniaus universiteto rektorius akad. B. Juodka pažymėjo, kad jam didelė garbė kalbėti tokia renginyje kaip šis. Be abejonės, rektorius asmeninį dalyvavimą šiame vakare turėtume vertinti kaip didžiulės pagarbos Lietuvos filosofų bendruomenei išraišką. B. Juodka prisipažino jau skaitęs ką tik išleistą *Niekį ir Esmą*. Tai, anot jo, svari knyga ne tik savo apimtimi, bet ir joje išsakytomis mintimis. Šį filosofinį kūrinį, kaip teigė rektorius, nėra lengva skaityti. Jis prilygsta sudėtingiems fizikos ar chemijos

veikalams ir net pranoksta juos. B. Juodkos manymu, *Niekis ir Esmas* turėtų sudominti ne tik filosofijos tyrinėtojus, bet ir daugelio kitų mokslo sričių atstovus. Ypač vertingų idėjų šiame dvitomyje galėtų rasti tiek tikslųjų, tiek ir humanitarinių mokslų veikėjai. Taip pat, kaip teigė rektorius, *Niekis ir Esmas* galėtų sudominti ir plačiąją visuomenę, tuo paneigdamas dažnai girdimą, bet absoliučiai klaidingą mintį, esą filosofija – tai tik pokalbiai neapibrėžtomis temomis „prie puodelio kavos“ ar relaksaciniai svaičiojimai „apie gyvenimą“. B. Juodkos manymu, naujasis A. Šliogerio kūrinys turėtų mus „pažadinti“ iš rutiniško kasdienio gyvenimo tempo inercijos ir padėti įsimąstyti į pačią gyvenimo esmę, į tai, kas yra žmogaus buvimo pasaulyje pamatas, t. y. į būties pagrindą.

Filosofės J. Baranovos teigimu, naujajame dvitomyje skaitytojai netruks pastebėti suvoktos akimirkos vertės grožį ir didelę šviesą, ateinančią po ankstesnės A. Šliogerio visomis prasmėmis niūrios knygos *Niekio vardai*. Ji buvo juoda tiek savo dvasia, tiek viršelio spalva, kurioje vyravo visiška tuštuma – Niekis. J. Baranova detaliai svarstė, kuo panašus ir kuo skiriasi naujasis šio autoriaus filosofinis kūrinys nuo ankstesniųjų. Filosofės manymu, *Niekis ir Esmas* jungia du reikšmingus A. Šliogerio filosofinio mąstymo etapus: jo vėlyvąjį nihilizmą, kurį būtų galima pavadinti Niekio Sūnaus odisėja, prasidėjusią su veikalu *Niekio vardai*. Kita vertus, paskutiniuose dvitomio skyriuose sugrįžtama prie ankstyvosios, A. Šliogerio sukurtos, ko gero, vienintelės originalios Lietuvos padangėje filosofinės koncepcijos – filotopijos prielaidos, kurią jis pradėjo formuluoti knygoje *Žmogaus pasaulis ir egzistencinis mąstymas*, toliau tęsė veikaluose *Daiktas ir menas*, *Būtis ir pasaulis* ir akademiškai užfiksavo vadovėlyje *Transcendencijos tyla*. J. Baranova teigė, kad A. Šliogeris Nie-

kio varduose jau yra įžengęs į Niekio Sūnaus kelią. Tačiau paskutinis dvitomis reikšmingas ir įdomus, filosofės manymu, tuo, kad jis sintetina ir sujungia gana prieštaringas koncepcijas: filotopiją, t. y. besąlyginę meilę vietai, kurioje esi, ir praktinį nihilizmą, teigiantį Niekio pirmapradiškumą ne tik sąmonėje, bet ir pasaulyje. Niekio tuštumą perskrodžia Esmo žaibai. Kaip ir kodėl tai nutinka? Tai ir yra pagrindinė *Niekio ir Esmo* intelektualinė intriga, – sakė J. Baranova.

Antrasis šio veikalo skirtumas nuo ankstesniųjų kūrinių tas, kad *Niekyje ir Esme* skaitytoją veikiausiai nustebins ir sudomins nauja, dar negirdėta pirmajame tome sukurta metafizika. J. Baranovos nuomone, didžioji antrojo tomo dalis yra šliogeriskai autorizuotai papasakota idėjų istorija. Čia susiduriame su A. Šliogerio pamatytais Sokratu, Jėzumi Kristumi, Rene Descartes'u. Taip steigiasi filosofija, ir tai įdomu. J. Baranovą intriguoja tomo pradžia: jis prasideda nuo sapno ir tikrovės santykio apmąstymo. Tada konstatuojama, kad tikrovės stoka Niekio Sūnui kompensuoja kalba, ir tai reiškia, kad jis gyvenęs mite, nes, kaip rašo A. Šliogeris, „sapno atitinkmuo ir pakaitalas būdraujančioje sąmonėje yra mitas“. Tada autorius išskiria tris mitus: laukinį, loginį ir technologinį. Skaičius *trys* liudija amžiną pasaulio tvarkos paaiškinimo impulsą pradėdant bibrine skaičiuote (Dievas-Tėvas, Dievas-Sūnus, Dievas-Šventoji Dvasia), baigiant Georgo Wilhelmo Friedricho Hegelio išskirta triada (tezė, antitezė, sintezė). Knygos pabaigoje A. Šliogeris sugrįžta į savo Itakę, į kosmopolį, į čia-pasaulį ir svarsto galimybę patirti Esmo žaibus. Tokiu būdu, J. Baranovos teigimu, viskas susisieja ir susistigo: *Niekis ir Esma* užbaigia ankstesniuose veikaluose rutuliotas mintis ir jas įprasmina.

Trečias dalykas, kurį pastebėjo J. Baranova,

tas, kad šis A. Šliogerio kūrinys parašytas su iki tol dar neregėta aistra. *Niekis ir Esma* parašytas taip aistringai, kaip koks nors religinis fundamentalistas galėtų melstis. J. Baranova iškėlė gana paradoksalų pastebėjimą: A. Šliogerio paskutinės knygos pabaigoje paaiškėja, kad rašyta buvo siekiant paneigti visą šį rašymą. Ką tai galėtų reikšti? J. Baranovos manymu, būtent tokiu būdu autorius siekė parodyti kalbos beprasmybę ir sugrįžti iš Niekio pinklių į *čia* ir *dabar* esančių jau ankstesniuose kūriniuose pamiltą daiktų kosmopolį.

Ir ketvirtasis J. Baranovos pastebėtas šios knygos skirtumas nuo kitų ankstesniųjų yra tas, kad klajonių po Niekio labirintus patirtis nebeleido A. Šliogeriui paskelbti bet kurią atsivėrusią tiesą kaip galutinę pamokančią ištarą, bet leido giliau suvokti slystančios ir nykstančios akimirkos absoliutumą. A. Šliogeris *Niekyje ir Esme* rašo: „Didžioji prasmė ateina kartu su prasmės nyktimi. Smėgdama į beprasmybės bedugnę, prasmė akimirkai pasirodo kaip prasmės auka“.

Doktorantas J. Čiurlionis pabrėžė neabejotiną naujosios knygos fundamentalumą. Anot jo, ankstyvajame savo filosofinio mąstymo etape A. Šliogeris pats save vadina „būties medžiotoju“. Niekio sąvokos tada jis dar nevertė. Jei ji kur ir išlisdavo, tai tik fragmentiškai ir nereikšmingai. J. Čiurlionis teigė, kad *Būtyje ir pasaulyje* autorius suvokia absoliučią kasdienybės ir atsitiktinumų vertę, mąstydamas apie būties fenomeną, kuris žmogui, kaip daiktiškai koreliuotai būtybei, gali atsiverti tik per daiktą. Vėlyvajame kūrinyje *Niekio vardai* A. Šliogeris stauga suabejoja daikto savaiminiu akivaizdumu. J. Čiurlionis teigė, kad būtent minėtoje knygoje atsiskleidžia šliogeriškoji visiško Niekio baimė, t. y. baimė, kad nieko nėra. Toks juodas ir slepiantis *Niekio vardu* nihilizmas *Niekyje ir Esme*

įveikiamas. Tačiau – ne paneigiamas. J. Čiurlionio manymu, juodo nihilizmo (Niekio) skraistę perskrodžia filotopijos, kaip šviesios meilės pasauliui (Esmo), žaibai. Būtent paskutinis dvitomo skyrius „Melancholijos archipelagai“ ženkliną tyrą melancholijos skaidrumą. J. Čiurlionis patikino, kad tamsus šliogeriškasis nihilizmas (Niekis) šioje knygoje veržiasi už savęs, į filotopijos (Esmo) gelmę. Taip žaidžia dvi – Niekio ir Esmo kalbos. Jos ne paneigia viena kita, o susijungia. Toks reikšmingas A. Šliogeriui kalbos fenomenas reiškia tai, kad mūsų banalioji kalba (M. Heideggerio terminais tariant, „šnekalai“) veržiasi į absoliučią tylą – Transcendencijos tylą. J. Čiurlionis akcentavo A. Šliogerio minimos neišsakomybės ir neištariamybės svarbą. „Šiaip ar taip, būtent šita neišsakomybė ir neištariamybė visada, bet slapčia, dalyvauja kiekvienoje ištartoje frazėje, kiekviename žodyje, kiekvienoje raidėje, net kiekviename atodūsyje“, – citavo A. Šliogerį J. Čiurlionis. Tad kalba melancholiška. Kalba yra ilgesys, tylos ilgesys. „Filosofija, kaip melancholiškos „išminties“ siekis, visada gyvena pakeliui – pakeliui į Niekį ir Esmą. Filosofija – tai kalba, besiveržianti anapus kalbos arba šiapus kalbos, kalba, nesitenkianti pačia savimi. „Išmintis“, kurios siekia filosofija, iš tikrųjų negali būti jokia išmintis trivialia šio žodžio reikšme, kaip koks „aukštesnis“ žinojimas ar pažinimas. Išmintis pirmą kartą reikšme smelkiasi į ne-mintį, iš minties į kosmopolį. Kalbos kelias, vedantis į tylą, – štai ką reikėtų laikyti filosofija. <...> Užtat filosofija gyvena, balansuodama ant kalbos ir bekalbiškumo ribų“, – rašo A. Šliogeriš *Niekyje ir Esme*. Tokiu būdu, J. Čiurlionio manymu, kalba ir tylą susisieja tarpusavyje, tampa neįmanoma viena be kitos, taip Niekis ir Esmas sąveikauja tarpusavyje ir nei vienas, nei kitas negali būti įveiktas. Remdamasis A. Šliogerio *Niekyje ir Esme*

išsakyta mintimi, J. Čiurlionis sakė, kad neįmanoma peršokti nei per Niekį, nei per Esmą – neįveikiamas nei nihilizmas, nei Transcendencija. Net filotopija, kaip Esmo apraiška, tėra tik beprasmybės įkalbinimas: anot A. Šliogerio, „komunijos tęstis po komunikacijos srautu“. Štai kodėl, pasak J. Čiurlionio, *Niekyje ir Esme* Niekis ir Transcendencija žaidžia niekada nepaliamą tarpusavio sąveikos žaidimą.

Literatūrologė V. Daujotytė savo skaitytame pranešime bandė susieti du lyg ir visai atskirus, nesusiliečiančius dalykus – literatūrą ir filosofiją. Čia A. Šliogerio filosofijos fenomenai atsivėrė naujais aspektais ir sužėrėjo naujomis spalvomis. Kodėl? Nes tai kita žvilgsnio perspektyva, kitas išeities taškas – šliogeriškoji filosofija, pamatyta literatūrologo akimis. Mūsų manymu, V. Daujotytės įžvalgos – tai ypač įdomi ir nauja A. Šliogerio filosofijos interpretacija pamatinių literatūrinių idėjų kontekste. Erdvėlaikis filosofijoje, vidinė erdvė ir vidinis laikas, semiosfera, kelias ir kelionė kaip erdvės organizavimo ženklai, ribos problema, teksto rėmai – tai literatūrologės atraminiai taškai, apmąstant A. Šliogerio *Niekio ir Esmo* koncepciją. Tekstas-kūrinys išsiskleidžia laike (pagal universalų principą: *dabar-prieš tai-po to*) ir erdvėje. Literatūrinės formos ir žanrai, anot V. Daujotytės, yra taip pat laiko bei erdvės žodinio perteikimo modeliai. Laikas, pabrėžė literatūrologė, yra vienas stipriausių A. Šliogerio kūrybos impulsų. Lietuviams laikas yra susijęs su ėjimu-atėjimu-praėjimu. Laikas, kaip ir žmogus, yra einantis, praeinantis. Vytauto Mačernio egzistencinė formulė: „Praeinančiam pasaulyje praeisiu...“ Ėjimui, praėjimui reikia laiko ir erdvės. Laikas ir erdvė filosofine prasme, anot V. Daujotytės, neatskiriama. Visa, kas yra ir egzistuoja, yra laike ir erdvėje. V. Daujotytė pasirėmė paties A. Šliogerio *Transcendencijos tyloje* išsakyta mintimi, kad

„žmogaus pasaulyje nėra nieko kasdieniškesnio ir nieko įprastesnio už erdvę ir laiką. Kasdienybėje, kurioje mes nuolat sukiojamės, erdvė ir laikas nuolat „painiojasi po kojomis“ ir tvarko žmogaus gyvenimą nuo pradžios iki pabaigos, tarsi tai būtų realybė, tokia pat tiršta ir visa apimanti, kaip daiktai, supantys mus iš visų pusių. Ir iš tikrųjų pačia elementariausia prasme mes esame ne tik apsupti laiko ir erdvės, bet ir įsupti į juos, tarsi erdvėlaikis būtų savotiški vystyklai, kuriuose ir žmogus, ir daiktas pasmerkti kepurėnėms nuo gimimo iki mirties, nuo atėjimo į šį pasaulį iki išėjimo iš jo“. Žmogus, daiktai, apskritai visas žmogaus pasaulis iš tiesų yra įvystytas į erdvėlaikį, jeigu remsimės A. Šliogerio metafora. O, pasak V. Daujotytės, *Niekyje ir Esme*, kaip ir visoje šliogeriškojoje kūryboje, metaforų yra daug. Šis filosofas, kaip ir M. Heideggeris, kuria savo terminologiją. Todėl, matyt, dėl šios priežasties naujajame A. Šliogerio dvitomyje randame tiek daug keistų sąvokų, netikėtų jungčių ir net prieštaravimų. Bet tai, mūsų galva, labiau ne V. Daujotytės priekaištas filosofui, kiek taiklus pastebėjimas, kad šis mąstytojas savo kūrybą išreiškia pasitelkdamas turtingą ir, svarbiausia, savitą žodyną, suteikiantį dar daugiau unikalumo dėstomoms mintims. Begaliniame visatiškajame erdvėlaikyje žmogus užima krislo, taško vietą. Kaip kūnas, kaip kūniškoji esybė, jis yra pririštas prie erdvės, surištas laiko. Iš esmės žmogus yra trumpaamžis ir mažerdvis. Bet šį pamatinį išorinį trumpaamžiškumą ir mažerdviškumą, anot literatūrologės, plečia jo *vidinė* erdvė ir *vidinis* laikas; valios, vaizduotės galia, žmogus nors trumpam peržengia erdvės ir laiko ribą. V. Daujotytės manymu, ir filosofijos, ir literatūros tekstai kelia amžinus klausimus, kurie išlieka tarsi vienaliai su dabartyje esančiais.

A. Šliogerio kūryboje filosofine prasme metafora yra visuotinė, reiškianti begalinę perėjimą-

perkėlimų galimybę. Metafora, anot V. Daujotytės, iškelia tai, kas yra, bet nėra matoma; keistos sąvokos ir netikėtos jungtys yra fenomeniškos iš esmės – jos yra *pasirodančios*. Tad bandydami interpretuoti šliogeriškąją terminologiją ar net, drįstume teigti, metaforiką, tai daryti turėtume neišvengiamai metaforiškai: ryšių, sąskambių, atitikmenų erdvėje turėtume fiksuoti tas galimybes, kurias bandytume perteikti pasirinkta metakalba. Žmogus gyvena metaforos aki-vaizdybėje, apsuptas ir įsuptas perkėlimo galimybių, sakė V. Daujotytė. Metaforoje visada glūdi bent jau daikto transcendencijos nuojauta. Todėl galima tarti, metafora yra būties santirštis pačioje būtyje. Ypač tai V. Daujotytė pabrėžė kalbėdama apie absoliučią, arba *ontologinę*, metaforą, kurios negalima išskaidyti. Prisimenant Ludwigo Wittgensteino aforizmą (*Apie ką negalima kalbėti, apie tai reikia tylėti*), galima įsivaizduoti, kad A. Šliogerio filosofijoje esama ir šios analogijos – apie ką autorius negali kalbėti sąvokomis, apie tai kalba metaforomis. Metafora šio mąstytojo veikaluose, pasak literatūrologės, turėtų būti suprasta ne kaip racionalumui, sąvokiškumui priešingas, o kaip *kitas, kitoks* kalbinis aktas. Na, o prisimenant A. Šliogerio knygą *Būtis ir pasaulis*, dedikuotą „Dzūkijos pievų Žiogeliui“, neišvengiamai tenka pripažinti, kad šis autorius yra ne tik filosofas, bet ir poetas, arba bent jau filosofas, kurio kūryboje nemaža vietos tenka ir poezijai.

Filosofas N. Kardelis, analizuodamas *Niekyje ir Esme* problematiką, kėlė uždavinį išvelgti A. Šliogerio naująjį veikalą inspiravusias įtakas. Pirmiausia N. Kardelis akcentavo, kad ši knyga neišvengiamai paveikta M. Heideggerio filosofinio mąstymo gairių. Ir tai, anot pranešėjo, geriausiai išryškėja kalbant apie kalbos fenomeną. A. Šliogeris galingu kalbos srautu veržiasi prie daikto kaip būties fenomeno. Bet juk daik-

tų tikrumas veriasi nekalbant apie juos ir nekar-
tojant sau ir kitiems, kaip be galo svarbu jų tik-
rumą patirti. Tikrovės artumas tampa akivaiz-
dus išmokstant sustabdyti savo chaotišką sąmo-
nės srautą ir pabūnant pačiam su savimi ir pa-
sauliu įprastoje kasdienybėje. Kam apie tai ra-
šyti filosofinius traktatus? Tai, anot N. Karde-
lio, didysis pasirinkto profesinio A. Šliogerio
kelio paradoksas. Galbūt net tragizmas. Ir
A. Šliogeris šį paradoksą, N. Kardelio manymu,
suvokia: viena vertus, jis, priešingai M. Heideg-
geriui, bodisi kalba, kartas nuo karto peikda-
mas literatus. Kita vertus, jis, kaip ir M. Heideg-
geris, garsus savąja ištara (*Kalba – būties na-
mai*), kalbos stveriasi. A. Šliogeris, pasitelkęs
filosofinį mąstymą ir kalbos galią, narplioja Nie-
kio klastingai užmegztus mazgus. Tarsi tik taip
galėtų atgauti tikrovę. Taip pat, N. Kardelio ma-
nymu, kalboje jis nardo tarsi žuvis. A. Šliogeris
gerbia kalbą. Tačiau – jai nesimeldžia. Jis ma-
no, kad „kalba turi ištikti“. Rašymas šliogeriško-
joje perspektyvoje suvokiamas kaip dovana:
„Kas gali žinoti, kokius džiaugsmus patiria vie-
nišas mąstytojas, likęs akis į akį su kalba? Nie-
kas kitas, tik jis pats. Manau, tie džiaugsmai nė
kiek ne mažesni už kario, lošėjo, politiko, avan-
tiūristo, turtų medžiotojo, skulptoriaus ar tapy-
tojo džiaugsmus“. Filosofinis mąstymas ir kū-
rybiškai panaudota kalba, pasak N. Kardelio,
teikia džiaugsmo ir išvaduoja iš Niekio pinklių.
Manytume, tai pati optimistiškiausia ir prasmin-
giausia šios knygos potekstė.

Kita vertus, N. Kardelis, kalbėdamas apie
Niekį ir Esmą inspiravusius autorius, prisimena
šiuolaikinį prancūzų mąstytoją Jeaną Baudril-
lard'ą, balansuojantį ties filosofijos ir sociologi-
jos riba. J. Baudrillard'as, kalbėdamas apie da-
bartinės epochos situaciją, ją įvardija kaip post-
istoriją. Tai reiškia, kad A. Šliogerio siekiamas
išvengti terminas *postmodernybė* J. Baudrill-

ard'o minties trajektorijoje žymi ne istorijos pa-
baigą, o situaciją *anapus istorijos pabaigos*. Mes
gyvename jau *po istorijos*, t. y. *post-istorijos* situ-
acijoje. Anot N. Kardelio, J. Baudrillard'ui prieš-
dėlio *po-* reikšmė A. Šliogerio veikale virto nu-
liu. Post-istorija – tai Niekio Sūnaus prisilieti-
mo pasekmė, kai viskas jau virto lavonu ir mu-
mija. Post-istorija paženklinta Niekio Sūnaus
durklo smūgiu. Negana to, post-istorija liudija
kultūros durklo smūgį į Transcendencijos nuga-
rą, žudoma, tikintis ją atgaivinti, balzamuoja-
ma, viliantis ją prikelti iš numirusiųjų. Bet
N. Kardelis, analizuodamas *Niekį ir Esmą*, tei-
gė, kad šliogeriškasis liudijimas apie Transcen-
dencijos sugrįžimo neįmanomybę priartėja prie
J. Baudrillard'o konstatuotos galutinės pabai-
gos stadijos. A. Šliogerio išvelgta Transcenden-
cijos negrįžtamybė, galėtume tarti, prilygsta
J. Baudrillard'o hipertelijos diagnozei. Štai čia
prasiskverbia Transcendencijos melancholišku-
mas: esame ištremti iš rojaus, į kurį jau niekada
nebegrįšime, o gyvenimo prasmė gyvenimo gai-
valuose – tai, pasak A. Šliogerio, tik nesibai-
giantis kelias į prarastąjį rojų. Transcendencija
jau nepasiekiamą... N. Kardelis citavo A. Šlio-
gerio pasitelktą J. Baudrillard'o mintį: „Tingi,
archajiška, abejinga mąstysena. Aš pradėdu jau-
sti, kad galėčiau viso to atsisakyti, <...> galėčiau
atsisakyti bet kokio mąstymo. <...> Tik daiktų
nežmogiškumas veikė mane ir, tiesą sakant, aš
nesugebėjau jo perkelti į gyvenimą. Aš skaitau
šį nuosprendį įvykių tonalumo brėžinyje, veidų
melancholijoje, visų užmojų bergždybėje ir
tuštumoje“. N. Kardelio manymu, šio prancūzų
mąstytojo išvelgta melancholija tam tikru būdu
paveikė ir A. Šliogerio *Niekyje ir Esme* išsakytas
mintis. Tad kas iš tikrųjų yra toji šliogeriškai
pamatyta J. Baudrillard'o melancholija žmonių
veiduose? Melancholija, kaip rašo pats A. Šlio-
geris, ištinka kaip nekomunikacija, kaip Trans-

centencijos nesuprantamumo, kaip jos nežmogiškumo pėdsakas. „Melancholija perduoda tai, kas niekada ir niekaip nekomunikuojama, tylą atverdama neįmenamą visiškai Kito paslaptį. Užtat melancholija nepervedama į jokią artikuliuotą kalbą, ji tiesiog nebendramatiška su kalba, dialektika, logika ar mediacija. Melancholija – tai intensyviausio betarpiškumo būseną, išsaugojanti delikatų atstumą tarp manęs ir Kito“. Šioje A. Šliogerio mintyje N. Kardelis įžvelgia J. Baudrillard'o įtaką. Tai lyg Miobijaus juosta – emblemiškas visur esantis mūsų laikų ženklas – perėjimas iš bet kokio apibrėžtumo, aiškių priešybių, binarinių opozicijų, kai dar buvo projektų, pradžių ir pabaigų, į hipertelijos fazę. Tačiau, drįstume teigti, kad šliogeriškoji melancholija *Niekyje ir Esme* jokių būdu nėra paženklinta juoda nihilizmo kaip J. Baudrillard'o koncepcijoje, persmelktoje vėžio kaip nesutramdomo vešėjimo ir klonavimo kaip to paties reprodukcijos, – atvirksčiai, ji dvelkia tam tikru skaidrumu ir krikščionišku tyrumu. Kodėl? Nes A. Šliogeris melancholiją susieja su transcendentine jusle – rega. Ir būtent ši gaida itin panėšėja į Emmanuelio Levino etikos pamatą – Kitą kaip begalybę, kaip absoliučiai „neapdorojamą“ ir manšios atsakomybės persmelktą begalybę. Kaip tai, kas absoliučiai anapusiška mano paties atžvilgiu. Skirtumas tik tas, kad Levinas transcendentine jusle laiko ne regą, o klausą: Kitas yra išgirstamas. Toks Transcendencijos nesuprantamumas ir kelia melancholiją. Bet tai, pakartosime, ne juoda nihilistinė melancholija, o skaidri ir tyra melancholija, lengvas, o kartu savotiškai guodžiantis liūdesys. Štai tokiu būdu A. Šliogeris nuo praktinio nihilizmo, triumfavo *Niekio varduose* ir tokio artimo J. Baudrillard'o difuzinio, skirtis naikinančio indifferenciacijos proceso, steigiančio agonijos euforiją, pasuka link filotopijos fenomeno *Niekyje ir Esme*.

N. Kardelio pastebėjimu, A. Šliogerio apmąstytos grafomanija, videomanija, audiomanija, teomanija, kreaciomanija – tai Niekio Sūnaus nihilizmo apraiškos. Tai tikrovę naikinančių mašinų kriokimas. Štai kodėl esminga ne kalbėti, o būtent – tylėti. Todėl N. Kardelis teigė, kad A. Šliogeris yra paveiktas M. Heideggerio „maldos kalbai“, tačiau pats *Niekio ir Esme* autorius laikosi tam tikros „atsargios“ distancijos kalbos atžvilgiu. Pakartosime: A. Šliogeris kalbą gerbia, bet jai nesimeldžia ir jos atžvilgiu nekeliaklupsčiauja. Kaip pasiekti esmingąją tylą? Atsakymas toks: žmogui tai neįmanoma. Štai kodėl, N. Kardelio teigimu, A. Šliogeris priartėja prie M. Heideggerio: šnekalai neišvengiami – tai tarsi apsauginis skydas, nes totali Transcendencija ir jos patirtis mirtingajam būtų nepakeliama, t. y. jį nužudytų. Todėl melancholija yra esminga ir neišvengiama. Melancholija yra esmingiausia Niekio Sūnaus būseną. Tačiau N. Kardelis, interpretuodamas A. Šliogerį, šia mąstytojo mintimi neapsiriboja. Ir čia paaiškėja, kaip reiškiasi J. Baudrillard'o padaryta įtaka A. Šliogeriui. „<...> melancholijos akimirkos retos. <...> melancholija tėra nevilties tembras, bekalbis Transcendencijos pažadas, kuris niekada neištariamas todėl, kad niekada *neištėsimas*. Niekio tęstis neišvengiama; Esmo tęstis neįmanoma...“, – rašo *Niekio ir Esme* autorius paskutiniame dvitomio skyriuje „Melancholijos archipelagai“. N. Kardelio manymu, ši mintis A. Šliogerį priartina prie J. Baudrillard'o post-istorijos diagnozės. Kartu ši tipologija dera su perspektyva, kurią 1955-aisiais suformulavo Claude'as Levi-Straussas: visa kultūra kaip mechanizmas, kurio uždavinys – produkuoti, ką fizikai vadina entropija ir inercija. A. Šliogerio Transcendencijos negrižtamybė, išstremtis iš rojaus, J. Baudrillard'o tekstuose reiškiasi kaip hipertelijos teorema ir indifferencijos spiralė postmodernybėje. Pasak

N. Kardelio, abu autoriai tokią situaciją apmąsto žvelgdami iš to paties modernybės horizonto: kaip nepertraukiamą – ir nepaliaujamai liūdną – tąsą, bet ne kaip keitimąsi.

Ir trečioji pagrindinė įtaka, anot N. Kardelio, pasiekianti A. Šliogerio *Niekį ir Esmą*, atkeliauja iš filosofinio mąstymo būdo formavimosi laikų – iš ikisokratinės Graikijos. Tai – Herakleitas. Suspenduotas nyksmas nuolat kartojasi, bet kaskart vis kitaip, – rašo A. Šliogeris. N. Kardelis pabrėžė, jog tai aliuzija į gyvenimo-mirties sūkurį, kuris kisdamas ryms, vienu metu susitelkia ir nuslūgsta, išsisklaido ir susirenka. Pats *Niekio ir Esmo* autorius sako, kad „Herakleito strėlė pataiko į patį centrą: tarp formos ir beformiškumo; Niekio ir Esmo; tuštumos ir pilnaties; reikšmės ir prasmės. Visa, kas gyva, liudija alfa-tašką, Niekio ir Esmo sandūrą, dvizaidą, dvisklaidą, susitikimą ir išsiskyrimą“. Ta pati Saulė kasdien nauja, – teigia Herakleitas. A. Šliogeriu šis kismas ir rimtis – tai didžiojo grožio apofanija. N. Kardelis pabrėžė, kad A. Šliogerio pamatytas daiktas, kaip būties fenomenas, iškrenta iš formos konfigūracijos ir įkrenta į mumifikuotos formos, arba, šliogeriškai tariant, juslinės masės nonfigūraciją. Realybė tampa hiperrealybe, akademizmas virsta pornografija. Štai šis momentas, anot N. Kardelio, ir leidžia A. Šliogerio naujajame veikalė atpažinti Herakleito filosofijos atgarsius: priešingi kraštutiniškai susisiečia tarpusavyje – Esmo fenomenas kaip gamtos daiktas kartu steigia ir Niekio fenomeną, t. y. formos nyksmą.

A. Šliogeris, apmąstydamas dar graikų filosofijos klasiko Platono aukštintą Transcendencijos fenomeną, kalba apie esmingąją tylą ir teorinę žiūrą. Būtent Transcendencijos artumos nuojauta pažadina melancholiją. Tačiau ši melancholija, N. Kardelio nuomone, persmelkta ne tiek nihilizmo, kiek graikiškosios nuostabos.

Transcendencijos akivaizdoje neįmanoma kalbėti, atvirkščiai, – tik nutilti. Kalba Transcendenciją įniekintų, remdamasis šliogeriškąja terminija, pažymėjo N. Kardelis. Ir pacitavo *Niekio ir Esmo* autoriaus mintį: „Štai kodėl Esmo žaibas gali išstikti tik <...> prijaukintoje Platono oloje“. Kodėl – prijaukintoje? Nes, anot A. Šliogerio, Esmo žaibas gali išstikti tik pažinties konfigūracijose. Čia N. Kardelis pastebėjo dar vieną šliogeriškosios filosofinės kūrybos paradoksą: tai, kas atrodo geriausiai pažinta, yra labiausiai nepažįstama...

Niekio ir Esmo pristatymo vakare apmąstyti ne tik šio naujojo A. Šliogerio veikalo pagrindinių idėjų aspektai, naujasis kūrinys ne tik palygintas su ankstesniaisiais, bet ir aptarti šio didžiulio filosofinio traktato leidybos ypatumai, paminėti subtilūs rengimo spaudai niuansai. Knygos leidėja ir šio renginio ko-sponsorė G. Kadžiulytė pasidalijo su pristatymo vakaro dalyviais mintimis ir rūpesčiais redaguojant *Niekį ir Esmą*. Leidėja teigė, kad parengti spaudai tokį milžinišką ir sudėtingą naująjį A. Šliogerio dvitomį išties nebuvo lengva. Stulbino turtingas ir savitas autoriaus žodynas, daug pastangų pareikalavo tinkamai šį filosofinį traktatą pateikti visuomenei. Teko nemažai padirbėti, kad *Niekis ir Esmas* taptų kiek lengviau suprantamas būsiamiems skaitytojams, kuriuos neabejotinai sudarys ir profesionalūs filosofijos tyrinėtojai, ir dar tik pradedantieji, t. y. studentai. Tačiau tai – jokių būdu ne G. Kadžiulytės, kaip naujojo veikalo leidėjos, priekaištas profesoriui A. Šliogeriu, o greičiau pozityvios nuostabos šio filosofo produktyvumu, žodyno unikalumu ir idėjų originalumu išraiška. G. Kadžiulytė džiaugėsi, kad net kelerius metus trukęs darbas su šiuo lietuvių filosofu jai suteikė naujos profesinės patirties ir leido bent iš dalies suvokti filosofijos, kaip tam tikros mokslo šakos, gylį ir fundamentalumą.

Naujojo A. Šliogerio veikalo sutiktuvų vakaro pabaigoje kalbėjo ir sveikino autorių fakulteto dekanas K. Dubnikas. Pats filosofas sakė, kad maždaug nuo 1989 metų juodai, pesimistiškai žiūrėjo į tai, kas vyksta Lietuvoje. „O nuo 1997 metų manyje įvyko perversmas iki pat dabar. Man dabar smagu gyventi Lietuvoje. Mane Lietuvoje beveik viskas džiugina. Ta neviltis praėjo, aš pamaciau, kad mūsų tautoje yra labai daug gabių ir gražių žmonių, gerų žmonių. <...> Tas perversmas neišvengiamai atsiliepė ir šiai knygai. Tai iš tikrųjų simboliška, kad knyga yra juodos spalvos, nes man tada tikrai Lietuva atrodė juoda. O dabar – priešingai, pirmas tomas yra baltas. Dėl to, kad dabar Lietuva atrodo balta“, – kalbėjo A. Šliogeris. O galiausiai mąstytojas pridūrė, kad būtent esmingas atsigręžimas į graikų filosofą Sokratą jam padėjo suprasti, jog filosofija pirmiausia turi remtis tam tikru linksmumu: filosofuoti reikia linksmi. A. Šliogeris teigė: bet kokios filosofijos, bet kokio filosofinio mąstymo pamatas yra *juokas*, *ironija* ir saikingas *skepsis*.

Dėkodamas visiems susirinkusiems, paprašė visų vakaro dalyvių ir svečių nuoširdžiai nusijuokti...

Kaip jau buvo minėta šiame apžvalginiame straipsnyje, *Niekis ir Esmas* pagilina, sujungia

ankstesniuose A. Šliogerio filosofiniuose veikaluose išdėstytas idėjas. Todėl gali būti taip, kad šią knygą parašęs mąstytojas pradės naują, mums dar negirdėtą savo kūrybos etapą. Na, o *Niekis ir Esmas* – tai išties dramatiškas filosofinis kūrinys, labai dinamiškas ir įtaigus tekstas, prieštaravimų užtaisu primenantis Williamo Shakespeare'o pjeses. Drįstume sakyti: parašytas labai talentingai. Būtent šis nenuginčijamas talentas sujungia pastarąją knygą su visomis kitomis. Joje filosofas, viena vertus, peikdamas kalbą, nuo jos bėga, o kita vertus, girdamas kalbą, jos stveriasi. Dėl šio prieštaravimo, sakytume, A. Šliogeris, būdamas filosofas, tampa ir alchemiku, bandančiu magiškąją kalbos galia prisišaukti Tikrovę. Jis rašo vedamas begalinio Tikrovės geismo, besiskverbiančio jos nenumaldomo troškimo. Filosofas genamas nenusakomo Tikrovės ilgesio.

Galbūt naujojoje knygoje *Niekis ir Esmas* pagilintos, apibendrintos ir įprasmintos anksčiau A. Šliogerio veikalų mintys net taps esminiu pamatu naujiems šio filosofo mąstymo, ieškojimų ir kūrybos horizontams...

Jovilė Kotryna Barevičiūtė